

VUIL VEL

Marita de Sterck & Jonas Thys

TIP VOOR DE LERAAR

Deze bespreking past perfect bij de leerstof over de verschillende verhaalgenres in het vierde jaar. Zo komen het volks- en cultuursprookje en de sage hier aan bod.

VOOR HET LEZEN

- 1 Welke sprookjes of andere verhalen ken je nog uit je kindertijd? Som er zoveel mogelijk op en geef je favoriete verhaal aan. Leg uit waarom dit sprookje jou zo kon bekoren.
- 2 Welke fantasiefiguren zijn kenmerkend voor sprookjes? Som enkele typische personages op.
- 3 Lees de inleiding op *Vuil vel* en beantwoord de onderstaande vragen.
  - a Sprookjes zijn al eeuwenlang populair. Verklaar hun aantrekkingskracht met behulp van de volgende passage op p. 9. Gebruik enkele hulpmiddelen (een online woordenboek, het brein en de vakkundigheid van je buur/leraar ...) om deze ingewikkelde uitleg te vertalen naar een eenvoudige, begrijpelijke versie.

Dit zijn verhalen die door hun ondraaglijke spanningsboog niet alleen narratief plezier creëren, maar ons tegelijk van onze sokken blazen, moral tears wekken én ons in de spiegel doen kijken. Het is niet altijd makkelijk om ze voor te lezen of te vertellen met een stem die onbewogen blijft. En nogal wat volwassenen huiveren om deze verschrikkingen ongecensureerd door te vertellen aan de volgende generatie. Maar juist die rauwe verhalen bieden een initiatie in de dramatische dimensies van het menselijk bestaan en reiken archetypische vormen aan om te reflecteren over het onvoorstelbare.

- b Wat is de functie van volkssprookjes volgens de Vlaamse psycholoog Manu Keirse, psychoanalyticus Paul Verhaeghe en pedagoog Bruno Vanobbergen? Vat hun visie daarna kort samen. Wat hebben hun antwoorden gemeenschappelijk.
- c Welke negen (= 3 x 3) troeven hebben deze veertig volkssprookjes volgens Marita de Sterck? Raadpleeg p. 11.

- d Wat is het verschil tussen volks- en cultuursprookjes? Consulteer p. 12.
- e Welke zeven gemeenschappelijke kenmerken vertonen typisch Vlaamse volkssprookjes? Verklaar hierbij alle moeilijke woorden die worden gebruikt op p. 14-15.
- f Exploreer de Vlaamse volksverhalenbank, waarnaar wordt verwezen in de inleiding op p. 14, via deze link <https://volksverhalenbank.be/> en voer de onderstaande opdrachten uit.
- Bespreek de afkomst, de definitie en de belangrijkste kenmerken van de sage.
  - Zoek via de startpagina het verhaal ‘De duivel als kaartspeler’.
  - Lees het verhaal.
  - Ga na welke kenmerken van de sage je erin terugvindt.
  - Bekijk alle gegevens van deze verhaalfiche en leg daarna uit wat de bedoeling is van deze site. Waarom is deze site erg nuttig?
- 4 Ga nu met je antwoorden op de vorige vragen en je fantasie aan de slag in een creatieve schrijfoefening. Schrijf zelf een fantasierijk volkssprookje met de volgende ingrediënten:

/ een slachter / een beer, raaf, hond en mier die bij een lijk zitten / een geheim / een koningsdochter / een herder / een halssnoer / een duivenei

TIJDENS EN NA HET LEZEN

- 1 Quoteer de veertig sprookjes op 10 punten. Ken topscores toe aan je favoriete verhalen en stel daarna een top 3 van de beste volkssprookjes op.
- 2 Wissel je top 3 uit met een klasgenoot. Geef voor elke persoonlijke keuze twee argumenten.
- 3 Duid drie mooie, treffende illustraties aan en schrijf voor elke geselecteerde illustratie tien kernwoorden voor het bijbehorende sprookje in je notities.
Na de klassikale lectuur van de sprookjesbundel moet je in staat zijn om één sprookje na te vertellen in je eigen woorden. Je mag een illustratie en tien kernwoorden gebruiken als geheugensteuntje.
- 4 Verhalen lezen is een boeiende manier om je woordenschatkennis uit te breiden of te etaleren, net zoals in andere talen.
Zoek de onderstaande woorden of uitdrukkingen tijdens het lezen van *Vuil vel*.

De pagina wordt telkens vermeld, het woord kan wel in een andere vorm (meervoud, verleden tijd, verkleinwoord ...) gebruikt worden.

Gebruik je parate kennis, inzicht in woordleer, kennis van vreemde talen en de context om deze woorden en uitdrukkingen te verbinden met de juiste verklaring.

Vorm de juiste letter-cijfercombinatie.

a	een gewaad p. 36, 165	1	woede, drift
b	nijd p. 41, 42, 141, 156	2	armoedig, armzalig, pover
c	toorn p. 41, 134	3	dulden, toelaten
d	smart p. 44	4	hoffelijk (vooral tegenover dames)
e	gedogen p. 50	5	groot en sterk
f	kermen p. 50, 76, 84, 115, 120, 147 (2x)	6	klaaglijk kreunen
g	een staminee p. 54, 66, 77, 108	7	op zijn gemak wandelen
h	een heremiet p. 56 (3x), 57 (4x), 259	8	diep verdriet
i	verbouwereerd p. 99	9	ernstig nadenken, diep in gedachten verzonken zijn
j	bevallig p. 104, 226, 227, 242	10	een pak slaag of pijnlijke nederlaag
k	een pandoering p. 106	11	iets zeggen of schrijven op een vraag, terugzeggen
l	galant p. 107	12	zuiver, enkel
m	vernuftig p. 107, 133, 134, 268	13	bittere jaloezie
n	verwaand p. 109	14	een kluizenaar
o	peinzen p. 113, 144, 150, 208 (2x), 225, 226, 228, 234 (2x)	15	deftig, los om het lichaam hangend kledingstuk
p	schamel p. 113, 172	16	in orde brengen, regelen
q	snoed of snode p. 115, 117, 120, 144, 194, 195	17	ontvoeren
r	ontsteld p. 121, 209, 241	18	een drinkgelegenheid, kroeg
s	een handgemeen p. 128	19	er feestelijk laten uitzien, mooi maken, versieren
t	iemand schaken p. 130	20	boosaardig, misdadig
u	repliceren p. 143	21	scherpzinnig, vindingrijk
v	potig p. 145 (2x)	22	lief, aardig, bekoorlijk, aantrekkelijk
w	louter p. 173	23	verbijsterd, totaal verrast
x	zichzelf optooien p. 201	24	van streek, ontzet
y	bedisselen p. 211	25	een gevecht
z	kuieren p. 245	26	arrogant, overdreven trots

a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m
n	o	p	q	r	s	t	u	v	w	x	y	z

- 5 Deze sprookjes bieden je ook een uitstekende opportuniteit om je kennis van courante en leuke uitdrukkingen in het Nederlands te oefenen.
 Zoek de onderstaande uitdrukkingen op in de sprookjes. Toon aan dat je ze kent of zoek ze op en beschrijf daarna een situatie waarbij ze van toepassing is.

a In je vuistje lachen (p. 128)	1 Iets onwenselijks dreigt te gebeuren, op een kans wachten
b Dat is koren op zijn molen (p. 128)	2 Ergens op rekenen, er staat op maken
c Een vogel voor de kat zijn (p. 130)	3 Nog iets uit te klaren, op te lossen hebben met iemand
d Nog een eitje te pellen hebben (p. 130)	4 In jezelf ergens plezier hebben / op ietwat stiekeme wijze ergens voordeel van hebben
e Iemand de mond snoeren (p. 138)	5 Een flater begaan
f Van hetzelfde laken een broek krijgen (p. 141)	6 Tot zwijgen brengen
g Paf staan (p. 142)	7 Er staan, klaarstaan
h Uit het lood geslagen zijn (p. 150)	8 Hij zal dat meteen gebruiken als argument voor wat hij toch al wilde
i Geen duim verroeren (p. 159)	9 Hetzelfde lot ondergaan
j Op de loer liggen (p. 179)	10 Versteld staan
k Op post zijn (p. 199)	11 Een groot risico lopen, een makkelijk slachtoffer zijn
l Je boontjes te week leggen (p. 201)	12 In de war zijn
m De kluts kwijt zijn (p. 204)	13 Niet meer weten hoe het verder moet
n Een kemel schieten (p. 216)	14 Onbeweeglijk zijn

a	b	c	d	e	f	g
h	i	j	k	l	m	n

Voorbeelden:

- Op het examen Frans schoot ze de ene kemel na de andere, omdat ze onvoldoende had geslapen.
- Als je voor het eerst gaat windsurfen, liggen er verschillende gevaren op de loer.
- Na een intense, langdurige campagne legde de politica haar boontjes te week op de lokale verkiezingen.
- Hij heeft dat sms'je stiekem gelezen en heeft nog een eitje te pellen met haar.
- De soldaat stond op post om elke mogelijke aanval te melden.
- Ze moest in haar vuistje lachen toen ze haar nietsvermoedende verloofde in een zaal

vol vrienden binnenloodste.

- Hij was volledig uit het lood geslagen nadat hij zijn eindrapport had bekeken.
- De staartploeg in het klassement is een vogel voor de kat in de wedstrijd tegen Manchester City.
- Ze snoerde haar tegenstander vakkundig de mond met enkele rake argumenten.
- Hij was volledig de kluts kwijt toen zijn vriend het uitmaakte.
- Alle makkelijke kritiek op de rechtspraak op sociale media is koren op de molen voor sommige politieke partijen.
- Tijdens het nachtelijke sluijspel verroerde de scoutsleider geen duim.
- Haar ouders stonden werkelijk paf toen ze hun jongste dochter grandioos zagen schitteren in haar eerste musical.
- Hij dacht dat hij alles kon doen en zeggen, maar nu is hij serieus geschrokken van haar, want ze heeft hem van hetzelfde laken een broek gegeven.

DIEPER IN HET BOEK

KENMERKEN

- 1 De gezaghebbende site dbnl (digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren) typeert het sprookje als volgt:

‘Het belangrijkste kenmerk van het genre is de ongebreidelde fantasie: kabouters, heksen, sprekende dieren en planten maken deel uit van de sprookjeswereld.’
https://www.dbnl.org/tekst/dela012alge01_01/dela012alge01_01_02748.php

Toon dit aan door zeven verschillende fantasiefiguren aan te duiden in zeven verschillende sprookjes.

- 2 Verder worden op dbnl.org ook de volgende kenmerken van het sprookje gegeven:

Het heeft geen lokale kleur of tijdsaanduiding en kent over het algemeen een happy end(ing) (Märchenglück).

https://www.dbnl.org/tekst/dela012alge01_01/dela012alge01_01_02748.php

Onderzoek hoe de onderstaande zes (= 2 x 3) sprookjes daarvan afwijken.

- Het Malagyspaardje, p. 34

- Het flesje van Victoria, p. 119
- Van de boze moeder en de straffende notenboom, p. 123
- Van de vrouw die haar drie kinderen vermoordde, p. 168
- Het rood kasteel, p. 189
- Van Jantje en Mietje, p. 241

Vertel daarna wat deze afwijkingen aantonen.

3 Dbnl vermeldt de volgende vormelijke kenmerken voor het volkssprookje:

Het bevat vele herhalingen en heeft een formuleachtige inleiding ('Er was eens ...') en slot ('En ze leefden nog lang en gelukkig').

Zoek drie sprookjes die klassiek beginnen. Bestudeer daarna hoe de zeven onderstaande sprookjes lichtjes afwijken van de klassieke slotformule. Wat tonen deze afwijkingen aan?

- Van Spons en de reus, p. 68
- Van de kasteelheer en de drie zusters, p. 113
- Van een puit die een verwenste prins was, p. 176
- De prinses met de lange haren, p. 176
- Het rood kasteel, p. 189,
- Wit Karlientje en Zwart Karlientje, p. 224
- Van Jantje en Mietje, p. 241

4 De typische inhoud van een klassiek volkssprookje wordt op de site van dbnl als volgt beschreven:

Deugd wordt beloond en kwaad gestraft, d.w.z. dat deugd en kwaad in een duidelijke zwart-wit-verhouding staan en dus goed herkenbaar zijn.

(https://www.dbnl.org/tekst/dela012alge01_01/dela012alge01_01_02748.php)

- a Zoek een sprookje dat deze typische verhouding illustreert.
- b Pas deze informatie toe op 'Wit Karlientje en Zwart Karlientje' (p. 224-233) en toon aan hoe dit stereotiepe rollenpatroon hier wordt doorbroken.

- 5 De typische structuur van een sprookje verloopt volgens een vast patroon: opdracht – tegenstand (van het kwaad) – overwinning op het kwade – happy end (overwinning van het goede). Zoek drie sprookjes die volgens dit stramien zijn opgebouwd.
- 6 Lees de tekst over getallensymboliek in oude verhalen (en ook in deze opdrachten) en voer de volgende opdrachten uit.

Getallensymboliek

In sprookjes komt het getal zeven regelmatig terug, zoals de zeven geitjes, de zeven dwergen, en zevenmijlslaarzen en de zevenkoppige draak. Als je een getal zou moeten noemen dat nog prominenter voorkomt in sprookjes, dan is het wel drie: drie wensen, drie opdrachten, drie raadsels, drie broers (met de jongste en domste als held) en de driekoppige draak. Denk ook aan formules met drie woorden als “knibbel knabbel knuisje”.

Drie en zeven zijn belangrijke getallen uit de getallensymboliek (ik laat twee en twaalf nu maar even onbesproken). Veel dingen komen in drieën. Zo delen we bijvoorbeeld de dag in drie delen op: ochtend, middag, avond. De week delen we op in zeven dagen. Vooral de christelijke religie heeft een stempel van eeuwen op onze cultuur gedrukt en daarmee op onze beleving van getallen. Zowel drie als zeven zijn in het christelijk geloof representanten van een perfecte eenheid of volledige veelheid.

Het meest perfecte drietal is natuurlijk de drie-eenheid van God de Vader, God de Zoon en de Heilige Geest. In de Bijbel en het geloof wemelt het ook van de ultieme zeventallen, in positieve of in negatieve zin: zeven werken van barmhartigheid, de zeven hoofdzonden, de zeven sacramenten. Het geloof onderscheidt zeven hemelen waarbij de zevende hemel als de gelukkigste geldt.

In sagen is zeven ook een gemarkeerd getal: er werd wel geloofd dat de zevende zoon een weerwolf was, de zevende dochter een nachtmerrie of het zevende kind een roodharige.

Als er in sprookjes sprake is van drie opdrachten, dan zijn ze altijd oplopend in moeilijkheidsgraad (en nooit andersom). Drie staat in sprookjes vaak symbool voor de perfecte reeks. Zeven staat eerder symbool voor een voltooide veelheid. Zeven mijlen zijn ‘heel ver’ en dus maak je met de zevenmijlslaarzen de grootst denkbare stappen. Zeven geitjes en zeven dwergen vormen een perfecte groep. En het Dappere Kleermakertje sloeg zeven vliegen in één klap dood, maar het volk dacht dat het zeven reuzen waren. Wat een held!

Bron: <https://meertens.knaw.nl/2014/04/03/vraag-van-april-2014/>

- a Leg uit waar de getallen drie en zeven voor staan in sprookjes.
- b Verklaar de afkomst van deze betekenissen. Wat maakt deze getallen speciaal?
- c Ga na hoe deze getallensymboliek prominent aanwezig is in 'Het vuurkasteel'. Duid alle magische getallen in dit sprookje aan.
- d Geef zeven andere sprookjes uit *Vuil vel* die gebruikmaken van deze getallensymboliek.
- 7 Deze sprookjes zijn vaak volks of zelfs platvloers door het vulgaire taalregister dat wordt gehanteerd. Toon dit aan.
- a Bestudeer hieronder wat het verschil is tussen een eufemisme en een dysfemisme. Geef van beide verschijnselen telkens drie nieuwe, zelfbedachte voorbeelden.

Een **eufemisme** is een mildere of positievere term die wordt gebruikt in plaats van een directe of onaangename uitdrukking. Het doel van een eufemisme is meestal om de impact van de boodschap af te zwakken, gevoelige onderwerpen te verzachten of om beleefder te klinken.

Voorbeeld: 'hij is heengegaan' i.p.v. 'hij is gestorven'.

Een **dysfemisme** is het gebruik van ruwe, beledigende of denigrerende taal om een bepaalde term of uitdrukking te vervangen. In tegenstelling tot een eufemisme heeft een dysfemisme de intentie om de boodschap harder of onaangener te laten klinken.

Voorbeeld: 'bakkes' i.p.v. 'gezicht'.

- b Zoek zeven voorbeelden van dysfemismen op p. 70, 72, 85 (2x), 168 (2x), 211.
- 8 De folkloreverhalen in *Vuil vel* zijn al zeer oud, wat blijkt uit het gebruik van talrijke archaïsmen.
- a Bestudeer wat een archaïsme is en geef zelf drie nieuwe, zelfbedachte voorbeelden.

Een **archaïsme** verwijst naar woorden, uitdrukkingen of grammaticale constructies die verouderd of niet langer in algemeen gebruik zijn. Het zijn taalkundige elementen die typisch waren voor een vroegere periode, maar tegenwoordig als ouderwets worden beschouwd. Archaïsmen kunnen voorkomen in verschillende aspecten van taal, zoals woordenschat, spelling, grammatica en zinsconstructies.

Voorbeelden: 'gaarne' i.p.v. 'graag', 'heden ten dage' i.p.v. 'tegenwoordig'

- b Duid zelf zeven voorbeelden van archaïsmen aan op p. 202.

- 9 Veel van de volkssprookjes in *Vuil vel* waren niet voor kinderen bestemd. Dat blijkt uit het erotische karakter van enkele verhalen. Geef drie voorbeelden hiervan en leg enkele voorbeelden van dubbelzinnig taalgebruik hierin uit.
- 10 Sommige sprookjes bevatten ook een duidelijke moraal. Welke levensles zit er in 'Het kleine oude manneke' (p. 29-33)?
- 11 Veel van de sprookjes vertonen veel gelijkenissen met modernere, aangepaste versies die wij veel beter kennen. Zoek voor de onderstaande sprookjes de actuelere, bekendere variant en geef telkens enkele opvallende overeenkomsten.
- 'Van een puit die een verwenste prins was' (p. 172), 'De prinses met de lange haren' (p. 176), 'Het rood kasteel' (p. 189), 'Vuil Prij' (p. 200), 'Van een spinster die niet spinnen kon, maar uitgeslapen was' (p. 207), 'Krekeltje en de mensenfretter' (p. 211), 'Het wilde varken' (p. 219), 'De slapende koningsdochter' (p. 233)
- 12 Verklaar nu de titel van deze sprookjesbundel. Consulteer p. 14 hiervoor.

HET BOEK EN MEER

- 1 Je krijgt van de uitgever van je handboek Nederlands de opdracht om een verhaal te selecteren dat de kenmerken van het volkssprookje het beste weergeeft. Dit sprookje met bijbehorende bespreking zal worden opgenomen in een nieuw handboek om je leeftijdsgenoten in te wijden in de sprookjeswereld. Het moet hen dus ook zeker kunnen boeien.
- Welk sprookje kies je? Geef enkele overtuigende argumenten voor je keuze.
- Maak gebruik van de antwoorden bij de analysevragen, je persoonlijke voorkeur (zie 'Tijdens en na het lezen', vraag 1) en de negen troeven van deze volkssprookjes volgens Marita de Sterck (zie 'Voor het lezen', vraag 3c).
- 2 Lees wat bodypositivity is en voer daarna de bijbehorende opdrachten uit.

De term **body positivity** ('lichaamspositiviteit') verwijst naar een maatschappelijke beweging die ernaar streeft om het zelfbeeld van mensen met overgewicht te versterken en tegelijkertijd de wijze waarop de maatschappij het menselijk lichaam beoordeelt ter sprake te brengen. De beweging pleit voor acceptatie van het menselijk lichaam in al zijn verschijningsvormen, stelt bestaande schoonheidsidealen ter discussie en is daarmee een emanciperende beweging.

Body positivity is gestart als een reactie op hoe er tegen mensen met overgewicht werd

aangekeken, maar heeft zich ontwikkeld tot een bredere beweging die zich bezig houdt met alle lichamen die anders zijn dan het lichaamsbeeld dat in de media gepresenteerd wordt.

Bron: https://nl.wikipedia.org/wiki/Body_positivity

- a Geef een voorbeeld hoe deze beweging vandaag de dag aanwezig is in de media.
  - b Valt dit ideaal te rijmen met de beschrijving van de personages in *Vuil vel*?
- 3 Zijn alle verhalen even vrouwvriendelijk? Waarom (niet)? Geef enkele voorbeelden van sprookjes die je mening funderen en licht je antwoord toe.
  - 4 Vat je antwoorden op vragen 2 en 3 samen en lees deze passage uit het nawoord van Marita de Sterck. Beantwoord nadien de vragen erbij.

Een bruikbare wegwijzer bij de research voor mijn bundel was het boek dat Eric Hulsens in 1980 publiceerde, *Waarom lusten kinderen nog reuzen?*, en dat hij zelf omschreef als ‘een afrekening met de gebroeders Grimm, die het sprookje van de ondergang gered hebben, om het dan meteen te castreren’, verwijzend naar de deseksualiserende, infantiliserende, romantiserende en moraliserende bewerkingen die de Grimms zelf in hun eigen collectie herdruk na herdruk hadden doorgevoerd, en die nog werd versterkt door latere bewerkers. Het beeld dat wij van vele volkssprookjes hebben, is bepaald door deze geïnfantiliseerde edities en door de animatiefilms van Walt Disney, waarin volkssprookjes werden gekneed tot veilige familiefilms. (p. 252)

- a Wat verwijt Eric Hulsens de gebroeders Grimm en Walt Disney? Verklaar hierbij alle moeilijke woorden die hij gebruikt.
  - b Wat is jouw standpunt hierover? Geef drie argumenten om je mening te funderen.
- 5 Lees het VRT-artikel op <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2023/02/19/roald-dahl-boeken-aangepast-beledigend-taalgebruik/> over de discussie in verband met de recente herwerking van de enorm populaire jeugdboeken van Roald Dahl. Beantwoord daarna deze vragen.
    - a Welke drie soorten wijzigingen heeft de uitgever doorgevoerd?
    - b Waarom kunnen sommige verhaalelementen aanstootgevend zijn? Wat betekent ‘woke’?
    - c Welke twee kampen kun je onderscheiden in de reacties op deze aanpassingen?

- d Welke argumenten halen de twee kampen aan?
- e Kun je deze revisie en controverse vergelijken met die van de gebroeders Grimm en Walt Disney?
- f Welk standpunt neem jij in? Is het herschrijven van Roald Dahls oeuvre een goed idee? Waarom (niet)?
- g Bekijk op <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2023/02/19/roald-dahl-boeken-aangepast-beledigend-taalgebruik/> het filmpje dat hoort bij het artikel, en vergelijk jouw mening met die van de bekende jeugdschrijver Marc de Bel.